Pavao Nujić

ISSN 0353-295X (Tisak) 1849-0344 (Online)
Radovi - Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 57, br. 2, Zagreb 2025.

UDK: 929-052Taube, F. W.
94(497.5)"177"(091)
Prethodno priopćenje
Primljeno: 15. 8. 2025.
Prihvaćeno: 20. 10. 2025.
DOI: 10.17234/RadoviZHP.57.29

Ilirija u opisu Slavonije i Srijema Friedricha Wilhelma von Taubea

Jedan od značajnih opisa Slavonije i Srijema druge polovice 18. stoljeća pisanih njemačkim jezikom dolazi iz pera Friedricha Wilhelma von Taubea (1728 – 1778), koji je tijekom svoga putovanja ovim krajevima 1776 – 1777. prikupljao razne bilješke o prostoru i ljudima s kojima se susretao te je u konačnici pri povratku u Beč napisao i objavio djelo u tri sveska pod naslovom *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien* s ciljem približavanja ovoga slabo poznatoga područja njemačkoj publici. Prilikom opisivanja Slavonije i Srijema, Taube donosi pregled povijesti prostora za čije ishodište prepoznaje antičku Iliriju. S obzirom na značajan doseg njegovih opisa te ujedno važnosti kao putopisnog izvora, u radu se predstavlja i analizira Taubeov pristup Iliriji promatranoj između antičke povijesti i suvremenog viđenja.

Uvod

Osamnaesto stoljeće u Slavoniji i Srijemu bilo je obilježeno procesom transformacije u habsburške zemlje nakon dugotrajne osmanske vlasti. *Novostečevina*, kakvom je smatrana, prošla je prvih desetljeća put od opustjele zemlje ugrožene ratom do stabilizacije civilne i vojne uprave uspostavom triju krajiških pukovnija i triju civilnih županija. U skladu s duhom prosvjetiteljstva Marije Terezije i Josipa II., druga je polovica stoljeća donijela novi interes prema ovim zemljama koje su u geografskom, kulturološkom, gospodarskom, demografsko-etnološkom i povijesnom pogledu bile često ili relativna nepoznanica ili pak doživljavane kao zapušten prostor u kojem vladaju razbojnici. Kao odgovor na ovaj interes nastalo je djelo iz pera Friedricha Wilhelma von Taubea (1728 – 1778),[1] pravnika, intelektualca

[1] Friedrich Wilhelm von Taube rođen je u Londonu 1728. gdje mu je otac bio osobni liječnik kraljice Karoline, a studij prava završava na sveučilištu u Göttingenu 1749. Iduće je godine proveo putujući svijetom, između ostalog posjećujući i Ameriku, čime kao mladić stječe značajno iskustvo. Po povratku u Hannover dobiva posao odvjetnika, a 1756. odlazi u Beč u službu carskog maršala baruna von Moltkea, čime započinje dvadesetogodišnju karijeru u službi Habsburške Monarhije. Sudjeluje u Sedmogodišnjem ratu (1756 – 1763) te je lakše ranjen u bitci kod Kolina (1756), nakon čega se vraća pravnim poslovima i prelazi na katoličanstvo, čime si osigurava povoljniju perspektivu unutar Monarhije. Po završetku rata ulazi u službu grofa Seilerna

i habsburškog dvorskog službenika, naslovljeno *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien* te tiskano 1777. i 1778. u Leipzigu u tri sveska. Cilj je pothvata, kako sam autor navodi, bio približiti slabo poznati prostor Slavonije i Srijema njemačkoj publici, jer je smatrao da obje zemlje imaju puno značajnosti i zaslužuju učeniju pažnju. Taube, kao već etablirani pisac o temama iz ekonomije, povijesti, geografije itd. sa značajnim iskustvom, u svojem je naumu nesumnjivo uspio, a kao rezultat njegova rada danas imamo vrijedan izvor za proučavanje Slavonije i Srijema druge polovice 18. stoljeća, bilo da se radi o lokalnim pitanjima ili pak o percepciji i intelektualno-kulturnim transferima sa središtem u Beču i šire.[2]

Premda djelo obiluje opisima i zapažanjima gospodarstva, kulture, zemljopisa, arhitekture, svakodnevice i brojnih drugih pojava, ono u konačnici nadilazi usko putopisni karakter i donosi opširan povijesni i etnogenetski pregled prostora i stanovništva. Taube tako svojim čitateljima nudi zaokruženu studiju temeljenu na antičkoj i suvremenoj literaturi, arhivskim izvorima, suvremenim znanstvenim spoznajama, narodnim predajama i pričama te osobnim zapažanjima, uklopljenu u njima blizak narativ, premda ponekad opterećen službenom dvorskom perspektivom, anakronizmom i neujednačenošću korištenih izvora.[3]

Pri pisanju povijesti Taube sam navodi da se koristio antičkim i suvremenim piscima, pravoslavnim arhivima i carskom knjižnicom. Antički pisci bili su mu

koji postaje novim veleposlanikom u Engleskoj, gdje mu izvrsno poznavanje jezika pomaže pri stjecanju istaknute pozicije osobnog tajnika. Taube je u konačnici opozvan u Beč 1766. u sklopu afere pod optužbom moguće izdaje, ali je uslijed zalaganja grofa Seilerna, koji ga ocjenjuje kao izrazito učena čovjeka dobre i iskrene prirode, dobio službu državnog tajnika u Trgovačkom savjetu. Tijekom idućeg desetljeća objavljuje nekoliko istaknutih djela i surađuje u časopisu *Magazin für die neue Historie und Geographie* te postaje zapažen među suvremenom intelektualnom elitom. Početkom 1776. Taube ostaje bez posla uslijed ukidanja Trgovačkog savjeta, ali ubrzo dobiva zaduženje od cara Josipa II. da u njegovo ime sudjeluje na pravoslavnoj sinodi koja se održavala u Srijemskim Karlovcima, što je ujedno bio i razlog njegova putovanja Slavonijom i Srijemom, te se zatim dalje uputi u Transilvaniju s daljnjim zaduženjima. Taube se u Beč vratio u veljači 1777, a da je car bio zadovoljan rezultatima njegova rada svjedoči činjenica da je po povratku uzdignut u plemićki stalež i postavljen za savjetnika donjoaustrijske vlade. Umire već u lipnju 1778. u Beču. TAUBE 2012: 257–260; WURZBACH 1881: 120–123; ALLGEMEINE 1894: 420–422; BÜSCHIG 1786: 219–304; REES 1819: s.v. „Taube“ (nema paginacije).

[2] Zeman djelo definira kao „opsežan statistički putopis Slavonije i Srijema“ i smješta ga u okvire diskursa dvorskog pogleda. ZEMAN 2013: 87.

[3] Taubeovo djelo uklapa se u prosvjetiteljski pristup u kojemu učeni i prosvijećeni putnici, opremljeni sekularnim i racionalnim vrijednostima mapiraju „novootkrivene“ prostore za potrebe svoje publike prema donekle unaprijed definiranim okvirima. Putopisi su u 18. stoljeću nadilazili opće upoznavanje javnosti s određenim prostorom te su ujedno obrazovali i učenike, studente, činovnike, političare i vladare. Često su to činili posredno, prikupljanjem podataka o pojedinim državama i zemljama te njihovom organizacijom, pohranjivanjem i katalogizacijom. Stagl takav pristup opisuje kao društveno istraživanje koje je posebno bilo aktualno za vrijeme jozefinizma, a koje se temeljilo na tradicionalnim metodama: putovanju, istraživanju i sustavnom bilježenju. SHEK BRNARDIĆ 2006: 415; ZEMAN 2013: 91–93, 257; STAGL 1995: 213.

svojevrsni autoritet, a redovno je citirao i spominjao Tacita, Plinija, Ptolemeja i Strabona, dok od kasnoantičkih spominje Jordanesa o kojem nije imao visoko mišljenje. Od suvremenijih autora posebno ističe Charlesa du Frensea du Cangea (1610 – 1688), Johanna Gotthelfa von Stritteroa (1740 – 1801), Johanna Thunmana (1746 – 1778) i Sylvestera Josepha von Hohenhausena (1735 – 1814), a dobro je bio upoznat i s radovima Baltazara Adama Krčelića (1715 – 1778) i Matije Petra Katančića (1750 – 1825), koje je posebno cijenio.[4] U pogledu opisa etnogeneze stanovništva, kao i nekih drugih onovremenih pojava poput školstva, uviđa se znatnije korištenje pravoslavnih arhiva, izvora i narativa koji su shodno tome prevladavali u nekoliko ključnih aspekata. To je donekle očekivana posljedica činjenice da je svrha njegova posjeta ovim prostorima bilo prisustvovanje pravoslavnoj sinodi u Srijemskim Karlovcima, gdje je imao prilike biti u neposrednom doticaju s vodećim osobama pravoslavne crkve.

Utjecaj antike i antičkih pisaca na Taubea je izražen, a posebno se očituje pri opisivanju stare povijesti Slavonije i Srijema, etnogeneze stanovništva, percepcije suvremenih naselja i spomenika te karaktera i kulture suvremenih stanovnika. Jedan od istaknutih utjecaja pronalazimo u njegovu shvaćanju pojma Ilirije,[5] koju usko veže uz narod Ilira i određuje joj trajne antičke temelje, a čime ocrtava svoje viđenje ilirskog ideologema.[6] S obzirom na važnost Taubeova djela o Slavoniji i Srijemu, kojim se ujedno očitava onovremeno bečko viđenje ovih prostora i diseminira široj publici, u središte ovog priloga postavljen je Taubeov pristup Iliriji između antičke povijesti i suvremenog shvaćanja. Etnogeneza stanovništva, za koje smatra da su Iliri, samo je djelomično uključena jer zbog svoje kompleksnosti zahtijeva zasebnu pažnju.

Taube i Ilirija

Već na prvim stranicama prve knjige Taube daje kratku povijesnu crticu prostora od rimskoga vremena. Navodi da je antički naziv za današnju Slavoniju i Srijem bio Panonija Valerija (*Pannonia Valeria*) ili Panonija Savska (*Pannonia Interamnensis*) te da se kao takav zadržao sve do 4. stoljeća, iako se čitav ovaj

[4] Prema suvremenicima je imao nešto kritičniji odnos nego prema antičkim autoritetima te je posebno naglasio da ih je uvažavao samo onda kada se njihove tvrdnje nisu kosile s neobjavljenim arhivskim izvorima koje je pronašao. TAUBE 1777b: Vorrede; TAUBE 2012: 85–86.

[5] „Ilirija" je bila svojevrsni tehnički pojam u prosvjetiteljskim debatama o Južnim Slavenima druge polovice 18. stoljeća, čvrsto ukorijenjen u tradiciji, a kojim su nastojali objediniti fragmentirani i heterogeni krajobraz imenovanja prostora i etničkih skupina na okvirnom prostoru za koji su smatrali da je nekada činio antičku Iliriju. ZEMAN 2013: 317.

[6] Blažević ilirski ideologem definira kao „povijesno određen pojmovni ili značenjski kompleks intertekstualnoga karaktera i velikog performativnog potencijala koji istodobno tematizira i proizvodi zajedničko podrijetlo, jezično jedinstvo, teritorijalnu rasprostranjenost i iznimne kvalitete 'Ilira'." BLAŽEVIĆ 2008: 33.

dio Panonije od 2. stoljeća nazivao Ilirijom (*Illyricum / Illyrien*).[7] Međutim, unatoč tome što je Panoniju inicijalno odredio kao antičku provinciju Slavonije i Srijema, uglavnom neprecizno koristeći pojmove Panonija Valerija ili Savska te izostavljajući točnije određenje poput Panonije Donje ili Druge (*Pannonia Inferior* ili *Secunda*),[8] prednost je tijekom cjelokupnog pregleda prepuštao širem pojmu Ilirije. Tako u predgovoru druge knjige ističe: „budući da Slavonija i Srijem čine dio stare Ilirije, to je stara i srednja povijest tih dviju zemalja tako dobro spojena i tako čvrsto povezana s cijelom Ilirijom, da je bilo nemoguće raspravljati posebno o njima".[9] Stoga ne iznenađuje što opširniji povijesni pregled, koji donosi upravo druga knjiga, započinje određivanjem stare Ilirije koja se u „…svojem starom stanju, a potom pod vlašću Aleksandra Velikog…"[10] prostirala uglavnom na istočnoj obali Jadranskog mora uz manje dijelove Bosne i Hrvatske, a koju su nastanjivali Delmati, Liburni, Japidi, Istri i Skordisci.

Unatoč opisima o doseljavanju Slavena i isticanju njihove drugotnosti u odnosu na stare Ilire, kao i navodima o postojanju njihovih kraljevstava,[11] povijesnom prikazu pristupa iz pozicije autohtone teorije, ne stavljajući razlikovni naglasak na „staru" i/ili „novu" Iliriju, čime čitatelju jasno postavlja ishodište suvremenog stanovništva i zemaljske tradicije u antičkoj Iliriji.[12]

---

7 Taube prostor naziva „valerianischen Pannoniens" te dodatno nudi izvorni naziv u obliku „*Pannonia Valeria*, oder *interamnis*". Međutim, naziv *interamnis* nosila je Panonija Savska koja se nazivala *Pannonia Savia, Pannonia Ripariensis* ili *Pannonia Interamnensis*, a čime Taube u nazivlju netočno poistovjećuje dvije različite Panonije – Valerijsku i Savsku. TAUBE 1777a: 3; TAUBE 2012: 17.

8 U sastavu provincije Panonije Savske nalazio se veći dio središnje Hrvatske dok su Slavonija i Srijem bili prvenstveno u sklopu provincije Panonije Druge, a koja se još dodatno nazivala i Panonija Sirmijska (*Pannonia Sirmiensis*). Provincija Panonija Valerija nalazila se sjeverno od rijeke Drave sa sjedištem u Sopiani (današnji Pečuh) i nije obuhvaćala dijelove Slavonije i Srijema. ANDRIĆ 2002: 125.

9 TAUBE 1777b: Vorrede; TAUBE 2012: 85. S obzirom na to da su prva i druga knjiga nastale istovremeno i tiskane su iste godine, ne može biti slučaj da je Taube promijenio stajalište i pogled prema antičkoj povijesti Slavonije i Srijema između dvije knjige kao rezultat dodatnih istraživanja i naknadnog rada.

10 TAUBE 1777b: 36; TAUBE 2012: 101.

11 Etnogenezi Slavena, za koje smatra da su Sarmati, kao i njihovim migracijama i doseljenju u Slavoniju i Srijem posvećuje posebnu pozornost. Hrvate i Srbe prepoznaje kao narode koji su na poziv cara Heraklija 640. prešli Dravu, porazili Avare i zaposjeli ove prostore, a Hrvati su zatim osnovali kraljevstvo koje je od 7. stoljeća obuhvaćalo Hrvatsku, Dalmaciju i Slavoniju. TAUBE 1777b: 49–52; TAUBE 2012: 108–110.

12 Iliriju kao geopolitički sustav, kako je shvaća Taube, izgradili su tek Rimljani te ona u tom obliku, opsegu ni načinu nije postojala u ranijim vremenima. Cambi navodi da je, iako se ne može govoriti kako su svi narodi antičke Ilirije bili etnički i kulturno povezani u jednu veću narodnu skupinu, ključna stavka u kreiranju „Ilira" bila upravo percepcija Rimljana koji nisu najbolje razumjeli lokalne kulture. Taube svoj uvid gradi upravo na poziciji antičkih rimskih pisaca. DZINO 2010: XI, 3; CAMBI 2013: 71.

Tako prvu crticu o ranoj povijesti Taube nudi iz mašte,[13] pišući o starome narodu izgubljena porijekla koji je ratovao s pet neprijateljskih naroda: Grcima, Rimljanima, Gotima, Hunima i Sarmatima. Daljnji prikaz nastavlja na temelju antičkih mitova i nastanak ilirske države povezuje s naseljavanjem Feničana, feničkim knezom Kadom i suprugom Harmonijom te princem Ilirom (*Illyrius)* od kojeg potječe današnje ime.[14] Nadalje donosi da su ilirski kraljevi stolovali u Solinu (*Salona*), da su bili vrsni moreplovci i gusari te da su Makedoniju natjerali na plaćanje danka sve do vremena Filipa koji ih je pokorio. Posebnu pažnju posvećuje Aleksandru Velikom, opisujući prvo njegovo izbjeglištvo u Iliriji za vrijeme mladosti i prvi vojni pohod po preuzimanju vlasti, koji je uperio upravo protiv samih Ilira. Po smrti Aleksandra, Iliri su ponovno zadobili samostalnost te proširili svoju državu na Albaniju, Epir i brojne druge otoke, oslanjajući se na moreplovstvo i gusarenje, čime dolaze u sukob s Rimljanima zbog nanošenja štete njihovoj trgovini.[15]

Kao iduću epizodu Taube donosi pregled Ilirskih ratova i konačni pad pod rimsku vlast, gdje se dotiče „ratoborne“ ilirske kraljice Teute te kasnijeg vojnog pohoda L. Anicija Gala i osvajanja Dalmacije, a čime veći dio kraljevstva Ilirije postaje rimskom provincijom. Navodi da je dio Ilira zadržao svoje stare slobode, ali su uskoro i oni potpali pod rimsku vlast čime je dovršeno osvajanje. U ovom se kontekstu ističe crtica o provali kralja Teutoboka za kojeg piše da je zadao veliki poraz Rimljanima u Ilirskoj provinciji kod grada Noreje.[16] Također donosi i osvrt na Batonski rat (6 – 9), gdje navodi da su nakon smrti Julija Cezara Iliri po peti put zbacili rimsku vlast, sklopili sa svojim susjedima u Germaniji, Panoniji i Grčkoj savez te ponovno uspostavili svoju državu. Krvavi rat je dovršen rimskom pobjedom, a Ilirija, Panonija i ostale pobunjene zemlje ponovno su natjerane na poslušnost.[17] Iz navedenih opisa uočava se da je Panoniju označio susjednom

[13] Još od vremena Shakespearea Ilirija je korištena kao zemlja mašte i mitova, a o čemu piše Wallance: „…Illyria has become a place of mystery, the site of myth and legend as much as of historical civilization-building or battles, a by-world for the realm of the imagination“. WALLACE 1998: 213. Međutim, Čale Feldman navodi da je Shakespearova Ilirija zapravo konkretan geografski prostor i da se odnosi na Dubrovačku Republiku. ČALE FELDMAN 1998: 215–216. U Taubeovu slučaju, vjerojatno se radi o kombinaciji prosvjetiteljskog učenja prožetog političkim diskursom, antičkim mitovima, anakronizmom i ponešto mašte.

[14] TAUBE 1777b: 38–39; TAUBE 2012: 102–103, 139.

[15] TAUBE 1777b: 39–40; TAUBE 2012: 103.

[16] Cimbrijski rat (113 – 101. g. pr. Kr) počeo je provalom germanskih plemena Cimbrija i Teutonaca na neodređeni prostor šire Ilirije, vjerojatno na sjevernom dijelu Jadrana i u neposrednoj blizini granica Rimske Republike, nakon čega se upućuju prema sjeveru i dolaze u Norik, savezničko rimsko kraljevstvo na području današnje Koruške koje je Rimu pripojeno tek stoljeće kasnije, gdje u bitci kod Noreje 113. g. pr. Kr. zadaju snažan poraz združenim snagama Rima i Norika. EVANS 2005: 39–40; DZINO 2010: 29.

[17] TAUBE 1777b: 40–41; TAUBE 2012: 104.

zemljom Ilirije,[18] dok je istovremeno značajno udaljeniji Norik predstavio kao njezin sastavni dio.

Za Iliriju tijekom rimske vladavine navodi da su joj već tijekom 1. stoljeća pripala područja gotovo cijele Hrvatske, Bosne i Slavonije te da je nastavila rasti u narednim stoljećima u skladu s daljnjim osvajanjima i proširenjima Rimskoga Carstva. Nadalje, opisuje podjelu Ilirije u 4. stoljeću na zapadnu i istočnu, kojom je zapadnoj pripala Dalmacija, Panonija i Norik, a istočnoj Grčka, Kreta, Dacija i Mezija. Seobom naroda i provalom barbarskih plemena, kako navodi, ponajprije Sarmata, „Velika Ilirija" svedena je na pojas koji leži „između Jadranskog i Crnog mora, isto tako između 3 rijeke: Drave, Dunava i Skadra (*Scodrus*) te tračkog brda Balkana (*Haemus*). Norik, Panonija i Grčka nisu joj više pripadale".[19] Premda ističe da Panonija više nije bila dijelom Ilirije, ponajviše jer su njome u konačnici zavladali Mađari, iz navedenog izuzima Slavoniju, jer su je još prije zauzeli Srbi i Hrvati. Upravo je na temelju naseljavanja Slavena, koje identificira kao Srbe i Hrvate, zaključio da se u srednjem vijeku od cjelokupne antičke provincije Panonije samo Slavonija i dalje uvrštavala u Iliriju,[20] čime je postavio granicu tradicije antičkih upravnih cjelina prema etničkim crtama na mađarsku Panoniju i slavensku Iliriju. Ovim je navodima razložio središnji razlog davanja prednosti Iliriji u odnosu na Panoniju pri opisivanju povijesti prostora te učvrstio viđenje Ilirije kao trajne odrednice koja je preživjela antiku i održala se u kasnijim vremenima. To je odgovaralo prevladavajućem viđenju unutar bečkih krugova njegova vremena, koje je pod pojmom Ilirije podrazumijevalo Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Bosnu, i Srbiju, odnosno zemlje nastanjenje narodima koje su etnički smatrali Ilirima.[21]

Premda je većinu antičke povijesti prikazivao kroz odnos stare Ilirije i Rima, odnosno kasnije širег Ilirika unutar Rimskoga Carstva, na nekoliko se mjesta odvaja od tog narativa i nudi konkretnije uvide o prostoru Slavonije i Srijema. Tako navodi da „kako je cvala Slavonija i Srijem pod krilima rimskoga orla, to pokazuju ne samo stari povjesničari nego i mnogi preostali spomenici, ruševine i

[18] U vremenu Batonskog rata prostor Panonije bio je u sklopu velike provincije Ilirije, a koja je uspostavljena nakon Panonskog rata 11. g. pr. Kr. i prostirala se od Jadranskog mora do Dunava. Upravo je Batonski rat uzrokovao postupnu podjelu provincije Ilirije na provincije Dalmaciju i Panoniju, a što je okončano za vrijeme vladavine Vespazijana (60 – 79). ŠAČIĆ BEĆA 2022: 91, 103; DZINO 2010: 4–5.

[19] TAUBE 1777b: 37; TAUBE 2012: 102.

[20] TAUBE 1777b: 37; TAUBE 2012: 102.

[21] Sam Taube navodi da se ime Ilirije više ne upotrebljava u službenim poslovima jer je previše neodređeno, a primat su preuzele pojedine zemlje. Unatoč tom uvidu, osobno ne odstupa od definiranja Ilirije kao temeljca povijesne i kulturne tradicije Slavonije te prikaza njezinih stanovnika kao Ilira. Potrebno je naglasiti da nacije u današnjem smislu nisu bile poznate Taubeu te je koristio druge, često nejasne i kontradiktorne, pristupe definiranja lokalnih zajednica. ZEMAN 2013: 179.

dijelovi prekrasnih zgrada te divni gradovi.[22] Srijem je čak dao Rimskome Carstvu i jednog cara".[23] Također je istaknuo da je u vrijeme Rimljana ova zemlja bila izvrsno obrađena i jako naseljena te da je „strašnim" barbarskim pustošenjima došao kraj rimskome sjaju.[24]

Nakon uvida u predstavljanje antičke povijesti, gdje je zauzimala središnje mjesto, za razumijevanje Taubeove Ilirije potrebno je promotriti i način na koji ju koristi unutar suvremenog konteksta. Unatoč tvrdnjama da je Slavonija dobila ime od Slavena koji su 640. godine prešli preko Drave i Dunava i zaposjeli Iliriju, dok je Srijem dobio ime po čuvenom rimskom gradu Sirmiju, Taube ipak ističe da se suvremene Slavonce obično naziva Ilirima i da ih se većina doselila u 17. stoljeću iz turske Ilirije. Inicijalno izostavljajući činjenicu da su Slavonci pretežno bili Slaveni, ili pak Sarmati koje je poistovjećivao sa Slavenima, nespretno nastoji opravdati postojanost imena Slavonije na način da se ona ipak ne može nazivati Ilirijom u službenoj upotrebi zbog toga što su se Iliri značajno raširili te naselili i u Ugarskoj, Erdelju i Temišvarskom Banatu. Na tom tragu zaključuje da se ni Hrvatska ni austrijska Dalmacija ne mogu službeno zvati Ilirijom jer „se svi Iliri, koji nastavaju zemlje koje spadaju pod austrijsku carsku kuću te pripadaju istočnoj crkvi, nalaze pod Ilirskom dvorskom deputacijom".[25]

Tvrdnjom da raširenost Ilira diljem Monarhije onemogućava službenu upotrebu naziva Ilirije za prostore koje je definirao kao antička Ilirija, Taube djelomično emancipira etničku dimenziju Ilira određenosti prostorom i implicira da bi Ilirija mogla biti svugdje gdje žive Iliri te opravdava korištenje drugih tradicionalnih naziva za pojedine države. Međutim, s obzirom na to da tijekom inicijalnog pred-

[22] Navodeći preostale „divne gradove" kao argument antičke tradicije, Taube upada u kontradiktornost jer u prvoj knjizi opisuje da „nitko ne bi trebao posjećivati ove zemlje iz razloga da bi vidio lijepe gradove, dvorce i trgovišta, budući da je barbarstvo Sarmata i Turaka već odavno uništilo rimski sjaj te je ovdje način građenja upravo tako jadan…" Međutim, Taube je na temelju antičkih autora bio svjestan da su nekada na ovome prostoru postojala razvijena urbana središta jer je antika, kako navodi Zaninović, bila izrazito urbana civilizacija. TAUBE 1777a: 51; TAUBE 2012: 49; ZANINOVIĆ 2015: 466.

[23] TAUBE 2012: 104. S obzirom na to da se uz okolicu Sirmija vezuje devetoricu rimskih careva, nije jasno na kojeg se Taube referirao. Svakako ostaje činjenica da je u tome vidio veliki povijesni značaj.

[24] TAUBE 1777a: 56; TAUBE 1777b: 42; TAUBE 2012: 51, 105. Premda su rimskim osvajanjima i romanizacijom zaista došle tekovine visoke civilizacije na prostor Ilirije, kao što su pismenost, zakonski sustav, snažna trgovina i razvoj gospodarstva, sam proces imao je i izrazito pogubne učinke za lokalno stanovništvo u pogledu provođenja masovnog porobljavanja i gušenja lokalnih kultura. Zaninović tako navodi da je velik dio stanovništva stare Ilirije bio porobljen, ubijen, raseljen ili zavojačen, a da se dio preživjele elite nalazio u procjepu između galopirajuće romanizacije i nastojanja očuvanja svojih tradicija. Unatoč negativnim aspektima, uključenje u rimski svijet Zaninović percipira pozitivnim povijesnim tokom razvoja civilizacije koji je doveo do prosperiteta koji je opisivao Taube. ZANINOVIĆ 2015: 465–467.

[25] TAUBE 1777: 3; TAUBE 2012: 17.

stavljanja Ilira nije ponudio etnički sadržaj, argument nastavlja tezom da „naziv Ilirija obuhvaća sve narode iz velike Ilirije, bili oni pripadnici latinske ili grčke crkve“.[26] Premda je moguće da se radi o tiskarskoj ili pisanoj omašci, upečatljivo je što koristi termin „Ilirija“ (*Illyrien*) umjesto „Iliri“ (*Illyrier*) za sve narode koji potječu iz velike Ilirije, a čime se dodatno pojačava argument da bi se Ilirijom mogao smatrati sav prostor koji su nastanili Iliri. Istovremeno su oni sami prvenstveno definirani kao narodi porijeklom s prostora antičke velike Ilirije, odnosno onog njezina dijela koji je tijekom srednjovjekovlja zadržao antičku tradiciju i koji je bio određen upravo etničkim principom slavenskog stanovništva. Također je pod Ilire eksplicitno podrazumijevao samo one koji su bili katolici ili pravoslavci i time jasno isključio veliki korpus stanovništva koji su bili drugih vjeroispovijesti, a koji su nastanjivali prvenstveno prostore koje navodi kao „turska Ilirija“.[27]

Već zamršenu predodžbu lokalnog stanovništva Slavonije i Srijema dodatno komplicira kontradiktornom tvrdnjom da „oni koji pripadaju grčkoj crkvi, danas se više ne zovu Iliri, nego Raci“, a čime negira prethodne navode o Ilirima kao svim stanovnicima velike Ilirije koji su pravoslavci ili katolici, kao i činjenicu da svi Iliri Monarhije koji pripadaju grčkoj crkvi potpadaju pod Ilirsku dvorsku deputaciju. Određeno svjetlo za razumijevanje pozadine svojih uvida donosi zaključnim pasusom uvodnog dijela u kojem iznosi da „za ime Rašani oni misle da je slavnije nego ono prvo, ali se u Austriji ne misli da je tako“,[28] čime postulira različite i ujedno suprotne poglede na identitet lokalnog stanovništva te sam perpetuira univerzalistički bečki diskurs ilirizma,[29] koji spekulativno izgrađuje na temelju antičkih motiva velike i slavne Ilirije.

---

[26] TAUBE 1777: 3; TAUBE 2012: 17.

[27] Suvremenu Iliriju Taube je podijelio na austrijsku, mletačku i osmansku, a posebno navodi da je njezin najveći dio bio upravo „turski“. Određivanjem Ilira kao ponajprije kršćana, isključio je sve stanovnike islamske vjeroispovijesti za koje je smatrao da su Turci. Upečatljivo je to što je nakon osmanskih osvajanja zadržao percepciju o trajnoj Iliriji, dok za mađarsko doseljavanje u Panoniju to nije bio slučaj.

[28] TAUBE 1777: 3; TAUBE 2012: 17.

[29] S obzirom na to da je Taube tijekom putovanja Slavonijom i Srijemom bio izložen ponajprije pravoslavnim izvorima i sugovornicima, ne čudi posebno naglašavanje samoidentifikacije pravoslavnih stanovnika koji su narativ gradili na temeljima serboslavizma od kraja 17. stoljeća. Međutim, u konačnici je očigledna prevaga bečkog diskursa, jer sam Taube, premda priznaje zasebnost Rašana, ostaje ustrajan u davanju prednosti nazivu Ilira. O odnosu „Rašan“ i „Ilir“ Blažević piše: „Premda je u pragmatičnopolitičkom smislu Brankovićev srpski ilirizam doživio neuspjeh, njegovo se formativno značenje za kasnije srpske ideologijske modele i političke prakse ne može previdjeti. U tom se kontekstu, prije svega, mora spomenuti konstituiranje temeljnih odrednica ranomodernog transkulturnog komunikacijskog modela koji simbolički inkorporira i reprezentira ilirska nomenklatura. Najbolji dokaz da je taj iliristički komunikacijski model bio prepoznat u novoj kulturnoj i političkoj sferi pruža činjenica da je vrlo brzo integriran u službeni habsburški politički diskurs… To postaje očitim usporedi li se nomenklatura prvih povelja koje je srpskom entitetu na teritoriju Habsburške monarhije dodijelio car Leopold na prijelazu stoljeća i onih koje su kasnije izdali ili ovjerili njegovi nasljednici Josip I. (1705 – 1711)

Zaključak

Taubeovo predstavljanje Ilirije otkriva kompleksno, ponekad fluidno i kontradiktorno, razumijevanje prostora koji opisuje, duboko ukorijenjeno u nastojanjima pomirenja osobnog shvaćanja ilirskog ideologema sa suvremenom stvarnošću koju neposredno susreće.[30] Ishodište povijesti Slavonije i Srijema prepoznaje kod starih Ilira i antičke provincije Ilirije, a koja je tijekom srednjovjekovlja određena prostorom koji su naselili Slaveni i kao takva opstala unatoč osmanskim osvajanjima. Bitno je ponovno naglasiti da je djelo pisao s namjerom približavanja Slavonije i Srijema predodređenoj publici, ponajprije visokim krugovima društva njemačkog govornog područja, kojima su ilirski i antički pojmovi bili bliži nego slavenski, slavonski ili hrvatski, te su se uklapali u centralno viđenje Ilirije kao nekog općeg prostora južno od Drave i srednjeg toka Dunava, kao i činjenicu da je nastalo iz pera učenog habsburškog dvorskog službenika i eksponenta njegova diskursa. Stoga nije iznenađujuće što je lajtmotiv antike prožet cjelokupnim prikazom Slavonije i Srijema. Današnja historiografija, koja raspolaže daleko preciznijim arheološkim, jezikoslovnim i povijesnim uvidima, jasno uočava manjkavosti i anakronizme takvog pristupa. Međutim, upravo ti anakronizmi svjedoče o tadašnjim pogledima, o ulozi prosvjetiteljskog znanja i o načinu na koji se oblikovao kulturno-politički diskurs druge polovice 18. stoljeća. Njegova upotreba Ilirije kao pojma ne govori nam toliko o stvarnim Ilirima koliko o potrebi da se suvremeni prostori definiraju kroz kategorije koje su čitatelju bliske, autoritativne i prestižne. Tako je Ilirija kod Taubea, rečeno braudelovski, antička struktura dugog trajanja koja se u mnogim oblicima održala do njegova vremena, makar samo kao narativ i mentalni konstrukt koji u njegovim navodima pleše između punog sadržaja i čiste forme. Kao takva služila je širenju habsburškog ilirizma druge polovice 18. stoljeća.

i Karlo VI. (1711 – 1740). Naime, u intitulacijama Leopoldovih povlastica obično se spominje *populus* ili *gens Rascianorum*, dok se kao adresat u Josipovim privilegijama ponajviše javlja *gens Illyrica*". BLAŽEVIĆ 2012: 37.

[30] Etnički identitet formira se kroz unutarnju samoidentifikaciju grupe, ali također i kroz utjecaj vanjskih promatrača, posebno ako su vanjski promatrači u poziciji političke ili kulturno-diskurzivne moći. Taube je u ovome slučaju predstavljao *par excellence* primjer potonjeg aktera. DZINO 2008: 196.

Bibliografija

Allgemeine Deutsche Biographie. 1894. Sv. 37, *Sturm (Sturmi) – Thiemo*. Leipzig: Duncker & Humblot.

ANDRIĆ, Stanko. 2002. Južna Panonija u doba velike seobe naroda. *Scrinia Slavonica* 2/1: 177–167.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. 2008. *Ilirizam prije ilirizma*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

BLAŽEVIĆ, Zrinka. 2012. Srpski ilirizam prije ilirizma: nacionalno-identifikacijski model u historiografskim djelima grofa Đorđa Brankovića (1645-1711). *Književna istorija* 44: 23–39.

BÜSCHIG, Anton Friedrich. 1786. „Taube, Friedrich Wilhelm von". U *Beyträge zu der Lebensgeschichte denkwürdiger Personen, insonderheit gelehrter Männer*, sv. 4. Halle: verlegt von sel. Joh. Jac. Curts Witwe.

CAMBI, Nenad. 2013. Romanization of The Western Illyricum from religious point of view. *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja* 42: 71–88.

ČALE FELDMAN, Lada. 1998. Engendered Heritage: Shakespeare's Illyria travested. *Narodna umjetnost* 35/1: 215–231.

DZINO, Danijel. 2008. 'Becoming Slav', 'Becoming Croat': New Approaches in the research of identities in post-roman Illyricum. *Hortus Artium Medievalium* 14: 195–206.

DZINO, Danijel. 2010. *Illyricum in Roman Politics 229BC – AD68*. New York: Cambridge University Press.

EVANS, Richard J. 2005. Rome's Cimbric Wars (114-101 BC) and their impact on the Iberian Peninsula. *Acta Classica* 18: 37–56.

REES, Abraham. 1819. „Taube, Frederick William von". U *The Cyclopaedia or Universal Dictionary of Arts, Sciences, and Literature*, sv. 35. London: Longman.

STAGL, Justin. 1995. *A History of Curiosity*: *The Theory of Travel 1550-1880*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.

SHEK BRNARDIĆ, Teodora. 2006. The Enlightenment in Eastern Europe: Between Regional Typology and Particular Micro-history. *European Review of History* 13/3: 411–435.

ŠAČIĆ BEĆA, Amra. 2022. The issue of origin and division of the province of Illyricum. *Arheološki radovi i rasprave* 21/1: 87–110.

TAUBE, Friedrich Wilhelm von. 1777a. *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien*, sv. 1. Leipzig: s. n.

TAUBE, Friedrich Wilhelm von. 1777b. *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien*, sv. 2. Leipzig: s. n.

TAUBE, Friedrich Wilhelm von. 1778. *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien*, sv. 3. Leipzig: s. n.

TAUBE, Friedrich Wilhelm von. 2012. *Povijesni i zemljopisni opis Kraljevine Slavonije i vojvodstva Srijema*. Priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.

WALLACE, Jennifer. 1998. A (Hi)Story of Illyria. *Greece & Rome* 14/2: 213–225.

WURZBACH, Constant von. 1881. „Taube, Friedrich Wilhelm von“. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, sv. 42. Beč: K. K. Hof-und Staatsdruckerei.

ZANINOVIĆ, Marin. 2015. *Ilirski ratovi*. Zagreb: Školska knjiga.

ZEMAN, Mirna. 2013. *Reise zu den „Illyriern“*. München: Oldenbourg Verlag.

Illyria in the Description of Slavonia and Syrmia by Friedrich Wilhelm von Taube

One of the most significant descriptions of Slavonia and Syrmia from the second half of the 18th century written in German comes from the pen of Friedrich Wilhelm von Taube (1728–1778), who collected various notes about the land and the people he encountered during his travels in these areas in 1776–1777. Ultimately, upon his return to Vienna, he published a three-volume book entitled *Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthumes Syrmien* with the aim of bringing this little-known area closer to the German public. When describing Slavonia and Syrmia, Taube also provides their respective histories and traces their origins to ancient Illyria. Given the influence of his work, which at the same time reflects the contemporary central courtly perspective of these areas and disseminates them to a wider audience, this paper presents and analyses Taube's approach to Illyria, including both its ancient history and his contemporary observations.

Key words: Slavonija, Syrmia, Illyria, antiquity, 18th Century, Friedrich Wilhelm von Taube

Ključne riječi: Slavonija, Srijem, Ilirija, antika, 18. stoljeće, Friedrich Wilhelm von Taube

Pavao Nujić
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Cara Hadrijana 10
31000 Osijek
pnujic@foozos.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Gostujući urednici / Guest editors
Teodora Shek Brnardić, Zrinka Blažević, Filip Novosel, Iva Mandušić, Marta Jurković

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Jure Trutanić (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak" http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp